

УДК 37.016
К12

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Автори:

Н. А. Кагітіна, вчитель історії ЗОШ № 34 м. Чернігова;
О. П. Мокрогуз, завідувач відділу суспільно-гуманітарних дисциплін
Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Кагітіна Н. А.

К12 Історія України. 8 клас (до підручника Н. М. Гупана, І. І. Смагіна, О. І. Пометун) / Н. А. Кагітіна, О. П. Мокрогуз. — Харків : ВГ «Основа», 2017. — 108 [4] с. — (Серія «Мій конспект»)

ISBN 978-617-00-3115-0.

Посібник «Мій конспект. Історія України. 8 клас (до підручника Н. М. Гупана, І. І. Смагіна, О. І. Пометун)» був розроблений авторами у повній відповідності до програми з історії України 2017 р. Видання містить календарне планування й розробки уроків.

Посібник розрахований на вчителів, методистів і студентів педагогічних вишів.

УДК 37.016

Навчальне видання

КАГІТІНА Наталія Анатоліївна;
МОКРОГУЗ Олександр Петрович

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. 8 КЛАС
(до підручника Н. М. Гупана, І. І. Смагіна, О. І. Пометун)

Головний редактор *Н. І. Харківська*
Редактор *О. О. Івакін*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 22.05.2017. Формат 84×108/16.
Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.
Ум. друк. арк. 11,76. Замовлення № 17-02/13-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»
Свідоцтво ДК № 4926 від 25.06.2015 р.
м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ISBN 978-617-00-3115-0

© Кагітіна Н. А., Мокрогуз О. П., 2017
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2017
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2017

Зміст

Календарне планування до курсу «Історія України». 8 клас	4
Розділ 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI — ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)	
Урок 1. Вступ	15
Урок 2. Суспільно-політичне життя	17
Урок 3. Господарське життя	21
Урок 4. Люблінська унія. Об'єднання більшості українських земель у складі Польщі	25
Урок 5. Церковне життя та братський рух	29
Урок 6. Культурно-освітнє життя та книговидання	31
Урок 7. Містобудування, архітектура та образотворче мистецтво	33
Урок 8. Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви	35
Урок 9. Церковне та освітнє життя	37
Урок 11. Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 1	39
Розділ 2. СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА (XVI — ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)	
Урок 12. Кримське ханство. Внутрішня та зовнішня політика	41
Урок 13. Виникнення Запорозької Січі. Військово-політична організація українського козацтва	43
Урок 14. Становлення козацтва. Козацькі повстання кінця XVI ст.	47
Урок 15. Доба героїчних походів козацтва. Хотинська війна	51
Урок 18. Козацько-селянські повстання 20–30-х рр. XVII ст.	53
Урок 19. Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 2	55
Розділ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII ст.	
Урок 20. Причини та початок Національно-визвольної війни. Воєнні події 1648–1649 рр.	57
Урок 21. Утворення Української козацької держави — Гетьманщини	59
Урок 23. Воєнно-політичні події Національно-визвольної війни 1651–1653 рр.	61
Урок 24. Українсько-московський міждержавний договір 1654 р. Продовження Національно-визвольної війни 1654–1657 рр.	63
Урок 25. Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 3	65
Розділ 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ 50-х рр. XVII — НА ПОЧАТКУ XVIII ст.	
Урок 26. Гетьманщина в роки правління гетьмана Івана Виговського	67
Урок 27. Поділ Гетьманщини.	69
Урок 28. Лівобережна та Правобережна Гетьманщини наприкінці 60-х — на початку 70-х рр. XVII ст.	71
Урок 29. Правобережна Україна в останній чверті XVII ст.	73
Урок 30. Козацька Слобожанщина та Запорозька Січ.	75
Урок 32. Гетьманщина за правління Івана Мазепи	77
Урок 33. Козацька Україна після Полтавської битви	79
Урок 34. Освіта, архітектура та образотворче мистецтво	81
Урок 35. Історія рідного краю (<i>готує вчитель</i>)	
Урок 36. Узагальнення. Тематичний контроль за розділом 4	83
Розділ 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У 20–90 роках XVIII ст.	
Урок 37. Гетьманщина у 20–40 рр. XVIII ст.	85
Уроки 38–39. Лівобережна та Слобідська Україна в другій половині XVIII ст.	87
Урок 40. Південна Україна	91
Уроки 41–42. Правобережна Україна та західноукраїнські землі.	95
Урок 43. Розвиток освіти, науки та музичної культури.	99
Урок 44. Архітектура та образотворче мистецтво	101
Урок 47. Історія рідного краю (<i>готує вчитель</i>)	
Урок 48. Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 5	103
Урок 49. Узагальнення до курсу «Україна в Ранньомодерну добу та її внесок у загальноєвропейську спадщину»	105
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт	107
Урок 10 до розділу 1	107
Уроки 16–17 до розділу 2.	107
Урок 22 до розділу 3	107
Урок 31 до розділу 4	108
Уроки 45–46 до розділу 5	108

Календарне планування до курсу «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ». 8 клас

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
1	Вступ	Новий час; періодизація; стани; держава; ранньомодерна доба; модерна доба		<ul style="list-style-type: none"> Стародавня історія — близько 1 млн років тому — IV ст. н. е.; Середньовічна історія — V ст. н. е. — кінець XV ст.; Нова історія — XVI–XIX ст.; Новітня історія — XX — початок XXI ст. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пригадає і називає основні події та видатних діячів в історії України в IX–XV ст.; показує на карті територіальні зміни, що відбувалися в українських землях протягом IX–XV ст.; характеризує особливості розвитку України і світу напередодні Раннього Нового часу, соціальну структуру українського суспільства; називає хронологічні межі та періодизацію історії України в Ранній Новий час; пояснює та застосовує поняття «Ранній Новий час»; характеризує історичні джерела з історії України Раннього Нового часу
Розділ 1. Українські землі у складі Речі Посполитої(XVI — перша половина XVII ст.)					
2	Суспільно-політичне життя	Мажнати; шляхта; зем'яни; міщани; чиншові селяни; тяглі селяни; Литовський статут	В.-К. Острозький	<ul style="list-style-type: none"> 1529 р. — I Литовський статут; 1557 р. — Устави на волоки; 1566 р. — II Литовський статут; 1588 р. — III Литовський статут 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> характеризує особливості суспільно-політичного життя в українських землях, соціальну структуру українського суспільства; висловлює судження щодо діяльності В.-К. Острозького
3	Господарське життя	Фільварок; цех; Магдебурзьке право			<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розповідає про повсякденне життя української знаті, міщан і селян; пояснює і застосовує поняття: «Фільварок»; характеризує особливості економічного життя в українських землях
4	Люблінська унія. Об'єднання більшості українських земель у складі Польщі	Унія; Річ Посполита; республіка; шляхетська демократія; сейм; сенатор; король; воєводства; воєвода; староста	Владислав II Ягайло; Вітовт	<ul style="list-style-type: none"> 1385 р. — Кривська унія; 1413 р — Городельська унія; 1569 р. — Люблінська унія 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дату прийняття Люблінської унії; показує на карті територіальні зміни, які відбулися на українських землях унаслідок укладання Люблінської унії, польські воєводства на українських землях та їхні адміністративні центри; визначає причини, сутність та наслідки Люблінської унії 1569 р.

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
5	Церковне життя та братський рух	Унія; православна церква; католицька церква; Реформація; єзуїти; протестантизм; соціанство; церковне братство		<ul style="list-style-type: none"> 1453 р. — засновано Львівське братство 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пояснює і застосовує поняття: «церковні братства»; розповідає про навчання у братських школах; наводить приклади поширення реформаційних і контрреформаційних ідей в українському суспільстві; характеризує діяльність православних братств
6	Культурно-освітнє життя та книго-видання	Слов'яно-греко-латинська школа, колегія, академія, гравюра	І. Федоров, В.-К. Острозький, Г. Смотрицький	<ul style="list-style-type: none"> 1556–1561 рр. — Пересопницьке Євангеліє; 1574 р. — І. Федоров видав «Апостол» і «Буквар»; 1576 р. — засновано Острозьку академію 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> характеризує розвиток книговидання та шкільництва; визначає історичне значення Пересопницького Євангелія; висловлює судження щодо діяльності І. Федорова; називає дати виходу друком перших книжок, заснування Острозької академії
7	Містобудування, архітектура та образотворче мистецтво	Каплиця Кампанів; будинок Корнякта; Чорна кам'яниця; каплиця Трьох Святителів; вежа Корнякта		<ul style="list-style-type: none"> 1579 р. — встановлено надробок князя К. І. Острозького (Києво-Печерська лавра) 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає імена найбільш відомих діячів архітектури та образотворчого мистецтва, називає їхні твори; показує на карті розташування найбільш визначних пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва; характеризує особливості містобудування, архітектурні стилі та жанри образотворчого мистецтва
8	Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви	Православна церква; католицька церква; криза; Берестейська унія; церковний собор; греко-католики; Реформація; Контр-реформація; протестантизм; кальвінізм; єзуїти; полемічна література	Г. Смотрицький, М. Смотрицький, І. Вишенський, Іпатій Потій; Кирило Терлецький; Гедеон Балабан	<ul style="list-style-type: none"> 1596 р. — прийнято Берестейську унію 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати утворення греко-католицької церкви, імена найбільш відомих діячів культури і церкви; пояснює і застосовує поняття: «греко-католицька церква»; характеризує особливості суспільно-політичного життя в українських землях; визначає причини, сутність та наслідки Берестейської церковної унії 1596 р.; порівнює перебіг процесів Реформації та Контрреформації в європейських країнах та в українських землях; висловлює судження щодо діяльності І. Потія

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
9	Церковне та освітнє життя	Колегія, академія	Й. Борецький; П. Могила	<ul style="list-style-type: none"> 1615 р. — засновано Київське церковне братство; 1620 р. — відновлення православної церкви; 1632 р. — засновано Київський братський колегіум; 1632 р. — «Пункти для заспокоєння руського народу» 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає імена найбільш відомих діячів культури і церкви; визначає наслідки Берестейської унії; пояснює і застосовує поняття: «колегія», «академія»; наводить приклади поширення реформаційних ідей в українському суспільстві, впливу гуманізму та ролі історичних діячів доби в розвитку української культури; висловлює судження щодо діяльності П. Могили
10	Практична робота				
11	Узагальнення. Тематичне оцінювання				
Розділ 2. Становлення козацтва (XVI — перша половина XVII ст.)					
12	Кримське ханство. Внутрішня та зовнішня політика	Бей; муфтії	Хаджі І Гірей	<ul style="list-style-type: none"> 1478 р. — Кримське ханство підпало під залежність від Османської імперії; 1532 р. — засновано м. Бахчисарай 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> показує на карті Кримське ханство та шляхи набігів кримських татар; характеризує внутрішню і зовнішню політику кримських ханів
13	Виникнення Запорозької Січі. Військово-політична організація українського козацтва	Татари; орда; ясир; ясак; ухадник, пороги; Великий Луг; отаман; козак; Запорозька Січ; козацька республіка; гетьман; кошовий отаман; козацька рада; кіш; курінь; козацькі клейноди	Д. Вишневецький	<ul style="list-style-type: none"> 1482 р. — перший набат татар на Україну; 1489 р. — перша письмова згадка про козаків; 1556 р. — заснування першої Січі 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати першої письмової згадки про козаків, утворення першої Запорозької Січі; показує на карті територію запорозьких земель, перші Січі, напрямки походів козаків на володіння Османської імперії; пояснює і застосовує поняття: «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «курінь»; наводить приклади військового мистецтва козаків; визначає причини, сутність та наслідки виникнення українського козацтва; висловлює судження щодо діяльності Д. Вишневецького
14	Становлення козацтва. Козацькі повстання кінця XVI ст.	Козак; Запорозька Січ; кіш; козацька старшина; кошовий отаман; козацька рада; козацькі клейноди; реєстрове козацтво; низове козацтво; курінь; козацтво; чайка	К. Косинський; С. Наливайко	<ul style="list-style-type: none"> 1572 р. — запровадження реєстрового козацтва; 1578 р. — розширення прав реєстрових козаків 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати козацьких повстань, імена найбільш відомих керівників козацьких повстань 90-х рр. XVI ст.; показує на карті територію запорозьких земель, напрямки походів козаків на володіння Османської імперії, перебіг подій козацьких повстань 90-х рр. XVI ст.;

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
15	Доба героїчних походів козацтва. Хотинська війна	Османська імперія; Кримське ханство; ясар; яничари; ясак; каторга; хан; султан; митрополія; Хотинська війна	П. Конашевич-Сагайдачний	<ul style="list-style-type: none"> 1482 р. — спустошення Києва Менглі Герєм; 1616 р. — здобуття Кафи; 1620–1621 рр. — Хотинська війна 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дату Хотинської війни; показує на карті територію запорозьких земель, напрямки походів козаків на володіння Османської імперії; пояснює і застосовує поняття: «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «козацька старшина», «кошовий отаман», «реестрове козацтво», «козацькі клейноди», «реестрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення»; описує побут, військове мистецтво, традиції та звичаї козаків; наводить приклади боротьби козацтва за свої права, військового мистецтва козаків; характеризує військово-політичну організацію козацтва; визначає причини, сутність та наслідки козацьких повстань кінця XVI ст.; висловлює судження щодо діяльності К. Косинського, С. Наливайка
16–17	Практична робота				<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дату Хотинської війни; показує на карті територію запорозьких земель, напрямки походів козаків на володіння Османської імперії; пояснює і застосовує поняття: «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «козацька старшина», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реестрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення»; описує морські походи на турецькі володіння; наводить приклади військового мистецтва козаків; характеризує військово-політичну організацію козацтва, участь у Хотинській війні; визначає причини, сутність та наслідки «доби героїчних походів»; висловлює судження щодо діяльності П. Конашевича-Сагайдачного
18	Козацько-селянські повстання 20–30-х рр. XVII ст.	Козак; Запорозька Січ; кіш; козацька старшина; кошовий отаман; козацька рада; козацькі клейноди; реестрове козацтво; низове козацтво; курінь; чайка; покозачення;	М. Жмайло; Т. Федорович; І. Сулима; П. Бут; Я. Остригин; Д. Гуня	<ul style="list-style-type: none"> 1625 р. — виступ гетьмана М. Жмайла; Куруківська угода; 1630 р. — повстання під проводом Т. Федоровича (Трясила); 1635 р. — зруйнування козацької фортеці І. Сулимою; 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати козацьких повстань, імена найбільш відомих керівників козацьких повстань 20–30-х рр. XVII ст.; показує на карті територію запорозьких земель, перебіг подій козацьких повстань 20–30-х рр. XVII ст.;

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
		національно-визвольний рух; Куруківська угода; «Ординація Війська Запорозького»; вишички; козацькі привілеї; реєстрові козаки; Тарасова ніч; «доба золотого спокою»		<ul style="list-style-type: none"> 1637–1638 рр. — козацьке повстання під проводом П. Бута, Я. Острянина і Д. Гуни; 1638 р. — підписання «Ординації Війська Запорозького» 	<ul style="list-style-type: none"> наводить приклади боротьби козацтва за свої права, військового мистецтва козаків; характеризує військово-політичну організацію козацтва; визначає причини, сутність та наслідки козацьких повстань 20–30-х рр. XVII ст.
19	Узагальнення. Тематичне оцінювання				
Розділ 3. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.					
20	Причини та початок Національно-визвольної війни. Воєнні події 1648–1649 рр.	Національно-визвольна війна, гетьман	В. Лупул; Б. Хмельницький; Д. Нечай; І. Богун	<ul style="list-style-type: none"> Січень 1648 р. — обрання гетьманом Б. Хмельницького; квітень–травень 1648 р. — битва під Жовтими Водами; травень 1648 р. — Корсунська битва; 1648 р. — Пилявецька битва, облога Львова, облога Замостя; 1649 р. — облога Збаражя, Зборівська битва, Зборівський договір 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати основних битв Національно-визвольної війни; показує на карті напрямки походів українського війська 1648–1649 рр., місця основних битв; пояснює і застосовує поняття: «генеральна військова та старшинська ради», «гетьман», «універсал», «полк», «сотня»; висловлює судження щодо діяльності Б. Хмельницького; визначає причини, сутність та наслідки Національно-визвольної війни українського народу; характеризує роль найбільших битв війни в розгортанні Національно-визвольної боротьби
21	Утворення Української козацької держави — Гетьманщини	Гетьманщина; полково-сотенний устрій; демократія; авторитаризм; реєстр публіка; універсал; реєстр		<ul style="list-style-type: none"> 1649–1764 рр. — існування козацької держави Гетьманщини 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> показує на карті територію козацької держави — Війська Запорозького та її сусідів; пояснює і застосовує поняття: «генеральна військова та старшинська ради», «Гетьманщина», «гетьман», «генеральна старшина», «універсал», «полк», «сотня»; описує роль Б. Хмельницького в розбудові Гетьманщини; наводить приклади змін в адміністративно-територіальному устрої та соціально-економічному становленні українських земель після утворення козацької держави; взаємн Війська Запорозького з державами-сусідами; характеризує роль гетьмана та особливості здійснення влади в козацькій державі; значення Зборівського договору

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
22	Практична робота				
23	Воєнно-політичні події Національно-визвольної війни 1651–1653 рр.		В. Лудул; Б. Хмельницький; Д. Нечай; І. Богун	<ul style="list-style-type: none"> • 1651 р. — Берестейська битва, Білоцерківський мирний договір; • 1652–1653 рр. — Молдавські походи; • 1652 — битва під Багогом; • 1653 р. — Жванецька облога 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати основних битв Національно-визвольної війни; • показує на карті напрямки походів українського війська 1651–1653 рр., місця основних битв; • пояснює і застосовує поняття: «генеральна військова та старшинська рада», «Гетьманщина», «гетьман», «генеральна старшина», «Гетьманщина», «полк», «сотня»; • висловлює судження щодо діяльності Б. Хмельницького; • наводить приклади взаємин Війська Запорозького з державами-сусідами; • характеризує значення Білоцерківського договору
24	Українсько-московський міждержавний договір 1654 р. Продовження Національно-визвольної війни 1654–1657 рр.	Гетьманщина; дипломатична служба; Переяславська рада; «Березневі статті»; автономія; конфедерація	Б. Хмельницький; В. Бутурлін; І. Богун; С. Косов	<ul style="list-style-type: none"> • 1654 р. — Переяславська угода; • 27 березня 1654 р. — «Березневі статті»; • 1655 р. — битва під Охматовим; • 1656 р. — Віленська угода 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати основних битв Національно-визвольної війни, укладення українсько-російського договору; • показує на карті напрямки походів українського війська 1654–1657 рр., місця основних битв, території козацької держави — Війська Запорозького та її сусідів; • пояснює і застосовує поняття: «генеральна військова та старшинська рада», «Гетьманщина», «гетьман», «генеральна старшина», «універсал», «полк», «сотня»; • висловлює судження щодо діяльності Б. Хмельницького; • описує перебіг подій у Переяславі 1654 р.; • визначає причини, сутність та наслідки українсько-московського договору 1654 р.
25	Узагальнення. Тематичне оцінювання				
26	Гетьманщина в роки правління гетьмана Івана Виговського	«Руїна»; Гадяцький договір	І. Виговський	<ul style="list-style-type: none"> • 1657–1659 рр. — гетьманування І. Виговського; • 1658 р. — Гадяцька угода; • 1659 р. — Конотопська битва 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показує на карті території, підвладні гетьманам України; українські території, що перебували під контролем Московської держави, Османської імперії, Речі Посполитої; • характеризує зміст політики Росії щодо українських земель;

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
27	Поділ Гетьманщини		Ю. Хмельницький; П. Тетеря, І. Брюховецький	<ul style="list-style-type: none"> 1667 р. — Андрусівська угода 	<ul style="list-style-type: none"> пояснює і застосовує поняття: «Руїна», «Лівобережна Гетьманщина»; визначає причини, сутність та наслідки підписання Гадяцького договору; висловлює судження щодо діяльності І. Виговського <p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> показує на карті території Лівобережної і Правобережної Гетьманщини, Запорозької Січі, межу поділу України за Андрусівським перемир'ям; характеризує зміст політики Росії щодо українських земель; адміністративно-територіальний устрій, господарське та повсякденне життя запорозьких земель; висловлює судження щодо діяльності гетьманів Ю. Хмельницького, П. Тетеря, І. Брюховецького; називає дату Андрусівського договору
28	Лівобережна та Правобережна Гетьманщини наприкінці 60-х — початку 70-х рр. XVII ст.	«Руїна», протекторат	П. Тетеря; П. Дорошенко; С. Палій; І. Брюховецький; Д. Многогрішний; І. Самойлович	<ul style="list-style-type: none"> 1669 р. — Глухівські статті; 1663 р. — Чорна рада; 1665 р. — Московські статті; 1665–1676 рр. — гетьманування П. Дорошенка; 1667 р. — Андрусівська угода; 1672 р. — Коногоські статті, Бучацький договір 	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> показує на карті території Лівобережної і Правобережної Гетьманщини; характеризує зміст політики Росії щодо українських земель; адміністративно-територіальний устрій, господарське та повсякденне життя запорозьких земель; висловлює судження щодо діяльності П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича
29	Правобережна Україна в останній чверті XVII ст.	Чигиринські походи; Бахчисарайський мирний договір	П. Дорошенко, І. Самойлович	<ul style="list-style-type: none"> 1677, 1678 рр. — Чигиринські походи; 1678–1679 рр. — «Великий згін»; 1681 р. — Бахчисарайський договір; 1686 р. — «Вічний мир» 	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> показує на карті межу поділу України за Бахчисарайським договором, «Вічним миром»; Чигиринські походи; характеризує зміст політики Росії щодо українських земель; адміністративно-територіальний устрій, господарське та повсякденне життя запорозьких земель; висловлює судження щодо діяльності гетьмана П. Дорошенка, полковника С. Палія; називає дату Бахчисарайського договору, «Вічного миру»; пояснює, застосовує терміни і поняття: «Руїна», «протекторат»

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
30	Козацька Слобожанщина та Запорозька Січ	Слобідська Україна; Генеральна військова канцелярія; городові козаки; низові козаки; Запорозька Січ; Чортomлицька Січ	І. Сірка	<ul style="list-style-type: none"> • 1662–1722 рр. — діяльність Малоросійського приказу; • 1686 р. — підпорядкування Українськoї православної церкви Московському патріархатові; • 1667 р. — Андрусівське перемир'я; • 1680 р. — смерть І. Сірка 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає причини утворення Слобідської України; • показує на карті напрямки найважливіших воєнних походів, центри полків Слобідської України; • пояснює і застосовує поняття: «Слобожанщина», «Чортomлицька Січ»; • характеризує адміністративно-політичний устрій Слобідської України; роль Запорозької Січі в історії України другої половини XVII ст.; • висловлює судження щодо діяльності І. Сірка
31	Практична робота				
32	Гетьманщина за правління Івана Мазепи	Північна війна; Полтавська битва	І. Мазепа; Петро І; Карл XII; О. Меншиков; К. Гордієнко; П. Орлик; І. Скоропадський	<ul style="list-style-type: none"> • 1687 р. — Коломацькі статті; • 1689 р. — другий Кримський похід; • 1700–1721 рр. — Північна війна; • 1708 р. — знищення Багурини; • травень 1709 р. — зруйнування Чортomлицької Січі; • 27 червня 1709 р. — Полтавська битва 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати укладення гетьманськими урядами угод з Московською державою, міждержавних угод, що стосувалися українських земель; роки правління гетьманів Лівобережної Гетьманщини; • показує на карті території, підвладні гетьманам Лівобережної; території, що перебували під контролем Московської держави, Османської імперії, Речі Посполитої; події Північної війни на українських землях; територію поширення повстання Семена Палія; • наводить приклади заходів гетьманів, спрямованих на захист державних прав Гетьманщини та розбудови української культури; • характеризує особливості внутрішньої і зовнішньої політики гетьманів Лівобережної Гетьманщини, зміст політичних угод щодо українських земель; • визначає причини, сутність та наслідки підписання українсько-шведського договору; • висловлює судження щодо діяльності І. Мазепи, К. Гордієнка, С. Палія
33	Козацька Україна після Полтавської битви	«Малоросійська колегія»	П. Орлик; І. Скоропадський	<ul style="list-style-type: none"> • 1710 р. — Конституція П. Орлика, • договір України та Швеції; • 1709 р. — Решетилівські статті; • 1720 р. — заборона видання українською мовою церковної літератури 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати укладення гетьманськими урядами угод з Московською державою, міждержавних угод, що стосувалися українських земель; роки правління гетьманів Лівобережної Гетьманщини; • показує на карті території, підвладні гетьманам Лівобережної; території, що перебували під контролем Московської держави, Османської імперії, Речі Посполитої;

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
34	Освіта, архітектура та образотворче мистецтво	Козацьке бароко, козацькі літописи	Ф. Прокопович		<ul style="list-style-type: none"> наводить приклади заходів гетьманів, спрямованих на захист державних прав Гетьманщини та розбудови української культури; характеризує особливості внутрішньої і зовнішньої політики гетьманів Лівобережної Гетьманщини, зміст політичних угод щодо українських земель; основні положення Конституції П. Орлика; висловлює судження щодо діяльності П. Орлика <p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> характеризує внесок Києво-Могилянської академії в розвиток освіти і науки; історико-культурні пам'ятки доби; висловлює судження щодо діяльності Ф. Прокоповича; пояснює, застосовує поняття «козацьке бароко»
35	Історія рідного краю				
36	Узагальнення. Тематичне оцінювання				
Розділ 5. Українські землі у 20–90-х рр. XVIII ст.					
37	Гетьманщина у 20–40-х рр. XVIII ст.	Малоросійська колегія; Рішительні пункти; «Правління гетьманського уряду»; Генеральне слідство; резидент, фінансова реформа	П. Полуботок; Анна Іоанівна; О. Шаховський; Д. Апостол	<ul style="list-style-type: none"> 1722–1727 рр. — Малоросійська колегія; 1728 р. — Рішительні пункти; 1734 р. — заснування Нової Січі; 1734–1750 рр. — «Правління гетьманського уряду» 	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає час правління останніх гетьманів і роки їхнього правління, діяльності Першої Малоросійської колегії, заснування Нової Січі, «Правління гетьманського уряду»; характеризує соціально-політичне та економічне становище українських територій; наводить приклади заходів козацької старшини Гетьманщини, спрямованих на відновлення державництва України; висловлює судження щодо діяльності П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського; пояснює та застосовує поняття: «Нова Січ», «Правління гетьманського уряду»
38–39	Лівобережна та Слобідська Україна в другій половині XVIII ст.	Друга Малоросійська колегія; уніфікація; Генеральний опис Малоросійське генерал-губернаторство	К. Розумовський; Єлизавета Петрівна; Катерина II; П. Румянцев	<ul style="list-style-type: none"> 1750 р. — відновлення гетьманства; 1764 р. — скасування гетьманства; 1765 р. — скасування козацького устрою на Слобожанщині; 	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає дати остаточної ліквідації гетьманства, закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України; пояснює і застосовує поняття: «Малоросійська колегія», «уніфікація»;

№ та дата	Тема уроку	Поняття, терміни	Історичні постаті	Події, дати	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
40	Південна Україна	Нова Січ; козацька республіка; паланка; зимівник; сидні; грецьосії; Нова Сербія; Слов'яносербія; Дніпровська лінія; Кримське ханство	П. Калнишевський	<ul style="list-style-type: none"> • 1781 р. — поділ Гетьманщини на три намісництва, утворення Малоросійського генерал-губернаторства; • 1783 р. — скасування полково-сотенного устрою, утворення загальноросійських судів, розформування козацтва; • Указ Катерини II про заборону переходу селян, відновлення кріпацтва; • 1785 р — видано «Грамоту про вольності дворянства» 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дату остаточної ліквідації Запорозької Січі; • показує на карті територіальні зміни, що відбулися внаслідок ліквідації козацького адміністративно-територіального устрою на території Волинської Війська Запорозького; • визначає причини, сутність та наслідки остаточної ліквідації царським урядом гетьманського уряду
41–42	Правобережна Україна західно-українські землі	Гайдамаки; Колівиціна; опришки; феодальний, національно-релігійний, соціальний гніт; конфедерати	Верлан, М. Залізняк; І. Гонга; О. Довбуш; Катерина II	<ul style="list-style-type: none"> • 1734 р. — повстання під проводом Верлана; • 1738–1745 р. — рух опришків; • 1768 р. — Колівиціна; • 1772, 1793, 1795 рр. — розподіли Польщі 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати поділів Речі Посполитої, повстань опришків і гайдамаків; • показує на карті території, охоплені повстаннями опришків і гайдамаків, територіальні зміни, що відбулися внаслідок поділів Речі Посполитої; • пояснює і застосовує поняття: «гайдамаки», «опришки», «Колівиціна», «Барська конфедерація»; • визначає причини, сутність та наслідки розгортання гайдамаського руху на Правобережжі; • називає прізвища ватажків повстань опришків і гайдамаків

Розділ 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI — ПЕРША ПОЛОВИНА XVII СТ.)

Дата _____

Клас _____

Урок 1. ВСТУП

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- показувати на карті українські землі на кінець XV ст., територіальний розподіл українських земель на початок XVI ст.;
- характеризувати особливості Раннього нового часу в історії України; соціальну структуру українського суспільства;
- визначати періодизацію та види джерел історії України в Ранній новий час;
- пояснювати, застосовувати терміни і поняття: «Ранній новий час»; «Ранньомодерна доба».

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

1. Пригадайте, що таке «історія». Що вона вивчає? А що вивчає історія середніх віків?
2. Спираючись на вивчене минулого року, вставте пропущені слова і запишіть текст у зошит.

Історія України — частина Середньовічна історія розповідає про події, які відбувалися в період з ... і до кінця ... століття. Опановуючи середньовічну історію України, ви дізнались, як виникла і розвивалася одна з найбільших держав європейського Середньовіччя — Ви ознайомилися з історією іншого потужного державного утворення на території України — І простежили, як і чому у другій половині XIV—XV ст. українські землі опинилися у складі ... , та інших держав.

Пропущені слова: Галицько-Волинське князівство, Київська держава, XV, Польське королівство, Всесвітня історія, Велике розселення слов'ян, Велике князівство Литовське.

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з історичним поняттям

Ранній Новий час, або Ранньомодерна доба — період Всесвітньої історії, що тривав від Середньовіччя до кінця XVIII ст. Термін «Ранньомодерна» походить від слів «сучасна історія».

Робота зі стрічкою часу

- ♦ Намалювати лінію часу, відкласти на ній період Стародавньої історії, Середніх віків, Нового часу.

Учитель. Історія України — складова всесвітньої історії, у якій у межах Нової історії (кінець XV — початок XX ст.) виокремлюють історію раннього Нового часу, або Ранньомодерної доби (кінець XV — XVIII ст.).

Складання текстової таблиці

- Заповніть таблицю «Джерела вивчення історії».

Етнографічні джерела	Речові джерела	Писемні джерела	Зображувальні джерела

Учитель. Чернець Густинського монастиря, що біля Прилук на Чернігівщині, Михайло Лосицький узявся переписувати великий літопис. Ця копія донесла до нашого часу надзвичайно цінне історичне джерело — Густинський літопис. Його автор докладно описав події від княжих часів — давноминулих, проте незабутніх, а в прикінцевій частині подав невеличкі повісті про реалії свого часу. Натрапляємо тут і на розповідь про запорозьких козаків. Так у Густинському літописі утверджується думка про спадковість епох — княжої і козацької, з якою ми познайомимося цього року.

Бесіда

1. У чому, на думку автора, полягає значення історії?
2. Яке значення має історія саме для вас?

Учитель. На початку XVI ст. українські землі опинилися у складі шести сусідніх держав. Розвиток українських земель у складі інших держав стане темою наступних уроків.

Завдання

- ♦ Установіть правильні логічні пари.
А Чернігово-Сіверщина	1 Велике князівство Литовське
Б Крим і частина Північного Причорномор'я	2 Польське королівство
В Північна Буковина	3 Угорське королівство
Г Закарпаття	4 Молдовське князівство
Д Підляшшя, Волинь, Східне Поділля, Київщина	5 Кримське ханство
Е Галичина, Белзщина, Холмщина, Західне Поділля	6 Велике князівство Литовське

Робота з підручником

- ♦ Знайдіть і випишіть у зошит основні рубрики підручника. Знайомимо учнів з додатковою навчальною літературою, історичними атласами та атласами, робочими зошитами, пропонуємо приклади форми роботи з ними. Знайомимо учнів з Інтернет-ресурсами з історії цього періоду.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Бесіда

1. Які пам'ятки і символи ви пов'яжете з Ранньомодерною добою в Україні?
2. Що саме нині можна вважати спадщиною Ранньомодерної доби української історії? У чому полягає її значення для сучасної людини? А для вас особисто?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Урок 2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Дата _____

Клас _____

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- висловлювати судження щодо діяльності Василя-Костянтина Острозького;
- пояснювати, застосовувати терміни і поняття: «шляхта», «магнат», «козак»;
- характеризувати особливості соціально-політичного життя на українських землях.

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Робота з картою

1. Назвіть держави, у складі яких перебували українські землі наприкінці XVI ст.
2. Підкресліть назви міст України, які у XVI ст. перебували під владою Польщі та Литви: Львів, Київ, Луцьк, Берестя, Брацлав, Белз, Дорогочин, Вінниця, Кам'янець.

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Учитель. Дослідники нараховують понад 50 князівських родів, у яких українські мислителі XVII ст. вбачали спадкоємців княжих родів Київської держави. Так, Костянтина Острозького сучасники вважали «паростою Володимира Великого, який Руську землю охрестив».

Робота з візуальними джерелами

- ♦ Розглянути ілюстрацію на с. 8 підручника «Король польський і великий князь литовський Олександр Казимирович на засіданні сейму 1506 р.», визначити на основі ілюстрації суть відносин між Литвою і Польщею на початку XVI ст.

Робота з картою

- ♦ Розглянути історичну карту на с. 9 підручника і виконати завдання до неї.

Робота з діаграмою

- ♦ Розглянути діаграму «Українські землі у другій половині XIV — на початку XVI ст. Динаміка чисельності українців», зробити висновки щодо причин зростання українського населення.

Робота з текстовою таблицею

- ♦ Опрацюйте матеріали таблиці й дайте відповідь на запитання.

1. Хто міг бути магнатом?
2. Якими правами володіла шляхта?

Магнати	Власники великих князівських і боярських землеволодінь, які зростали за рахунок великокнязівських дарувань, захоплення общинних земель, купівлі маєтків, освоєння нових земель. У їхніх руках була зосереджена більшість земель
Шляхта	Представники різних соціальних груп, що несли військову службу у князя і могли утримувати себе під час походів. У XVI ст. шляхта оформлюється у привілейований стан
Пани	Члени великокнязівської ради та найзаможніші феодалі, які у військові походи виїжджали зі своїми загонами під власними корогвами. Разом з князями утворювали елітну групу, яка була основою для формування державного апарату

Зем'яни	Дрібна шляхта, колишні вихідці із селян та міщан, які за свою військову службу одержали статус шляхти та земельні володіння
Духовенство	«Церковні люди», не підлягали світському суду, мали значні права та привілеї. Духовенство поділялося на: біле (парафіяльні священники, які не давали обітниця безшлюбності) і чорне (ченці, високі духовні ієрархи)
Міщани	Цей стан не був однорідним: 1) патриціат (найбагатші та найвпливовіші купці та промисловці); 2) бюргерство (цехові майстри та торговці середньої заможності); 3) міський плебс (ремісники, дрібні торговці, селяни)
Селяни	Найнижчий прошарок суспільства, теж неоднорідний: 1) чиншові селяни або данники — особисто вільні, сплачували феодалам натуральну й грошову ренту; 2) тяглі селяни — вели господарство на ділянках, що належали феодалам. Відробляли панщину, виконували повинності і сплачували податки; 3) службові селяни — обслуговували двір феодала

Робота з візуальними джерелами

- ♦ Розглянути портрет князя Костянтина Івановича Острозького. Виконати завдання на с. 9.

Складаємо історичний портрет

- ♦ Ознайомитись з біографічною довідкою, історичним джерелом на с. 10–11 і скласти історичний портрет В.-К. Острозького.

Бесіда

1. Що, за свідченням секретаря посла папи римського, перешкоджало князеві Василю-Костянтинтинові посісти престол короля Речі Посполитої?
2. Як ця обставина характеризує становище українських земель під владою Польщі?

Робота з історичними поняттями

Магнати — феодали, великі землевласники Королівства Польського та Великого князівства Литовського, які мали значний вплив на політичне життя країни; велика шляхта.

Шляхта — привілейований соціальний стан у Великому князівстві Литовському, Польському королівстві та інших державах; середні та дрібні землевласники.

Учитель. Шляхта остаточно відокремилася від решти населення. Скоро термін «шляхтич» витіснив з ужитку «бояр» і «зем'ян». Відбувається розширення прав дрібної шляхти, що зумовило консолідацію шляхетського стану.

Відбувається процес юридичного оформлення системи прав шляхти:

- «Устав на волоки» 1557 р. закріпив виділення шляхти в самостійний стан.
- Литовський статут 1566 р. скасував усі обмеження шляхетської земельної власності, створив організоване представництво шляхти на загальнодержавних сеймах.
- Віленський привілей 1565 р. сприяв утворенню повітових шляхетських сеймиків.

Бесіда

- ♦ Яке місце в українському суспільстві XVI ст. посідала шляхта?

Робота з історичними джерелами

- ♦ Опрацюйте джерело і скажіть, які положення документа свідчать про привілейований стан шляхти?

Із Литовського статуту про привілеї шляхти

«За вбивство шляхтича шляхтич сплачує 100 коп грошей родині вбитого і стільки ж... великому князеві. За вбивство панцирного слуги — 60 коп...

челядина — 10 коп. Коли шляхтич вдарить шляхтича, то сплатить 12 коп грошей... А коли людина простого звання вдарить шляхтича... вона позбавляється руки».

Робота з текстом підручника

- ♦ Прочитати текст підручника підпункт «Міське населення», дати відповіді на питання на с. 14.

Робота з історичним джерелом

- ♦ Прочитати уривок «Мацей Міховський, польський церковний та освітній діяч, у творі «Трактат про дві Сарматії» розповідає...» і зробити висновки про прочитане.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про утворення Дикого поля, походження назви «Запорозька Січ», уходництво, козак. Учитель пропонує учням дослідити походження слова «козак», і знайомить їх із варіантами визначень цього терміну.

1. «Козак — у перекладі з тюркської мови означає воїн, охоронець або ще — вільна людина. Появу козацтва як історичного явища нерідко відносять ще до часів Київської Русі, пов'язуючи його з так званими бродниками — населенням південно-руських степів, що не підкорялося князівській владі». (Д. Дорошенко Історія України)
2. «Слово «козак» тюркського походження. Воно мало різні значення: вільна людина, воїн-найманець, шукач пригод, вигнанець та ін. Люди, які займалися угодницькими промислами в необжитих степах, а також брали участь у походах проти татар, стали називатися козаками». (П. М. Сас Історія України XVI–XVIII ст.)
3. «Тюркське за походженням слово «козак» означало вільних, незалежних від пана людей, які не мали чітко визначеного місця в суспільстві й населяли безлюдні окраїни». (О. Субтельний Україна. Історія)
4. «...Слово «козак» широко розповсюджене в народів турецького кореня; воно було уживане в половців і досі вживається у турецько-татарських народів, а значить волоцюгу, що промишляє війною й розбоєм. Прикладалося воно до степових волоцюг татарських, перейшло й на наших українських». (Грушевський М. С. Ілюстрована історія України)

Бесіда

1. Спробуйте порівняти ці визначення. Що в них спільного, а що відмінного?
2. Як ви вважаєте, чому слово «козак» має різні значення?
3. Яка з названих версій слова «козак», на вашу думку, ближча до істини?
4. Запропонуйте свій варіант визначення цього терміна.

Учитель. Поняття «козаки» поширилося на українських землях ще до вторгнення Батия (1223 рік). Мають на увазі воєнізоване поселення дніпровських бродників, які населяли не лише Запорозжя, а й пониззя Бугу, Дністра і Дону. Традиція вигнанців селитися на Дніпровому Низу відома з 11 ст. Пізніше це явище стає масовим. Більшість дослідників вважають, що традиції військової тактики, звичаїв та обрядів, елементів демократизму були засвоєні запорожцями від попереднього населення Дніпрового Низу, яке літописці називали збірним іменем — бровники.

Головні з відомих дат про українське козацтво належать до 1489, 1491, 1492, 1499 років. Про козаків на Поділлі є свідчення вже з 80-х років XV ст. Польський хроніст Мартин Бельський, описуючи похід 1489 року Яна Альбрехта на татар, зазначає, що польське військо могло успішно просуватись у подільських степах тільки тому, що провідниками його були місцеві козаки.

Перші згадки про козаків на Київщині датовані 1492 р., а більш конкретні — 1499 роком. У грамоті великого князя Литовського Олександра Ягеллона

(1499 р.) йдеться про митний збір київським воєводою: «Которые казаки с верху Днепра и с наших сторон ходят водою до Черкасс и далее и что там здобудут, с того со всего воеводе киевскому десятью мают давати».

Існують такі теорії та гіпотези походження козацтва.

Теорії

Автохтонна — козаки це місцевий стан, що виник через потребу захисту південного кордону Литовського князівства. Козацтво виникло централізовано згідно з державницькою політикою тогочасного уряду.

Боярська — козаки сформувалися на основі руських бояр та незнатного військового люду Литви та Польщі, професійних військових, які не отримали статусу шляхтичів і були змушені займатися війною та розбоєм.

Уходницька — козаки сформувалися на основі промислових ватаг представників різних станів, що йшли на сезонні промисли в Причорноморській й Прикаспійській степах. Значну частину уходників становили селяни-втікачі з Литви, Польщі та Московії, через що уходницьку теорію також називають утікацькою. Для оборони від татар уходники брали з собою зброю, організувалися у збройні загони.

Гіпотези

Кочівницька — козаки походили від одного або декількох кочових народів, що в різні часи мешкали на території Північного Причорномор'я. Пращурами козаків називають від скіфів до татар та інших.

Бродницька — козаки є нащадками бродників, берладників і галицьких вигонців, які мешкали в XI–XIII століттях в Північному Причорномор'ї.

Робота з візуальними джерелами

- ♦ Розглянути ілюстрації «Козацький зимівник». «Дніпрові пороги», визначити поняття «зимівник», «пороги Дніпра».

Робота з історичними джерелами

- ♦ Прочитати історичне джерело Ян Анджей Красінський у книзі «Полонія: До ясновельможного та могутнього Генріха Першого Валуа, з ласки Божої Польського короля (Болонья 1574), с. 16, дати відповіді на запитання до нього.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Як ви розумієте слова історика Наталі Яковенко: «...це свого роду компроміс із Полем, де саме життя витворило еластичну буферну смугу, на якій поєдналися навички виживання в Полі з орієнтацією на цінності осілого світу»?

Робота з підручником

- ♦ Надати відповіді на запитання рубрики «Перевірте себе» на с. 16–17.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати параграф 1 підручника.